

2010

þÿ Ÿ ” · ¼ ì ã ¹ ¿ Â § î á ¿ Â ã ä · ½ ‘ á ç ± -

Georgi, Neratzia Julia

þÿ ¢ ¼ ® ¼ ± ä ¿ â ” ± ã ¿ » ¿ ³ - ± â ° ± ¹ ” ¹ ± ç µ - á ¹ ã · â µ á ¹ ² ¬ » » ¿ ½ ä ¿ â ° ± ¹ ! å ã ¹ ° î ½ ì á é þÿ ” · ¼ ¿ ° á - ä µ ¹ ¿ ä ± ½ µ à ¹ ã ä · ¼ - ¿ ä ~ á ¬ ° · â .

<http://hdl.handle.net/11728/7561>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΝΕΡΑΝΤΖΙΑ ΤΖΩΡΤΖΗ

Σύμβουλος Καθηγήτρια, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Περίληψη

Οι δημόσιοι χώροι συγκροτούν τον αστικό ιστό και αποτελούνται κυρίως από τις πλατείες (χώροι συνάθροισης κοινού, περισυλλογής), τους κήπους (δημόσιοι όταν πρόκειται για κήπους δημοσίων κτιρίων και ιδιωτικοί όταν πρόκειται για κήπους ιδιωτικών κτιρίων) και τα άλση – πάρκα. Στην εργασία αυτή γίνεται προσπάθεια να παρουσιασθεί το θέμα του δημόσιου χώρου στην αρχαία Ελλάδα διακρίνοντάς το σε τρεις κατηγορίες ήτοι: πλατείες, κήποι, άλση – πάρκα δεδομένου ότι από την εποχή των αρχαίων ελλήνων ο δημόσιος χώρος επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου και αυτός με τη σειρά του επηρεάζεται από τον τρόπο ζωής του, την θρησκεία, τον πολιτισμό, την φιλοσοφία και την επιστήμη. Η αναδρομή αυτή στην Αρχαία Ελλάδα έχει ως στόχο να επισημανθεί και να αναδειχθεί η αξία που έδιναν οι Αρχαίοι Έλληνες στο Δημόσιο Χώρο και στο Πράσινο και να προβληθούν τα σημαντικά στοιχεία του Αρχαίου Ελληνικού πολιτισμού, στοιχεία χρήσιμα για τους νεοέλληνες.

Λέξεις κλειδιά: Ιερά άλση, πλατείες, πράσινο, πολιτισμός, θρησκεία

Εισαγωγή

Ο δημόσιος χώρος αποτελεί ανάγκη της κοινωνίας η οποία με τη σειρά της τον διαμορφώνει και τα μέλη της κοινωνίας τον χρησιμοποιούν αντίστοιχα, αντικατοπτρίζοντας συγχρόνως την ίδια, τις ανάγκες της, τις απόψεις της, τις προοπτικές της αλλά και τον πολιτισμό της. Οι δημόσιοι χώροι συνθέτουν και δομούν τον αστικό χώρο δίνοντάς τον ιδιαίτερο ύφος, ζωτικότητα, διαφορετικότητα και ουσία (Τζώρτζη 2000).

Η πόλη αποτελείται από κτισμένο και το φυσικό άκτιστο περιβάλλον. Στο άκτιστο περιβάλλον μέσα στις πόλεις αναπτύσσεται ένα ξεχωριστό οικοσύστημα με τη δική του χλωρίδα και πανίδα. Οι υπαίθριοι χώροι αποτελούν κυρίως το άκτιστο αυτό περιβάλλον που περιέχει αρκετά φυσικά στοιχεία. Οι υπαίθριοι χώροι οι οποίοι αποτελούνται από τα πάρκα, τις πλατείες, τους πεζόδρομους, τα πλατώματα με το ύψος τους και τον εξοπλισμό που διαθέτουν σε σχέση και με τα κτίρια που τους περιβάλλουν, συνθέτουν το μórφωμα της πόλης που ο πολίτης προσλαμβάνει καθώς ζει, εργάζεται, κοινωνικοποιείται μέσα σε αυτήν.

Οι υπαίθριοι χώροι αποτελούν χώρο συναντήσεων, είτε τυχαίων είτε προκαθορισμένων, μέσα στους οποίους κυκλοφορεί κανείς καθημερινά, ξεκουράζεται, σκέφτεται, φιλοσοφεί, αγωνίζεται, ονειροπολεί, προσεγγίζοντας έτσι με τον καλύτερο τρόπο το ύψος και το χαρακτήρα του κάθε χώρου ξεχωριστά αλλά και το ρόλο αυτού στη συγκρότηση της πόλης. Αποτελούν χώρους όπου ο καθένας ξεχωριστά έχει μνήμες από αυτούς, χώρους που διαδραματίζονται γεγονότα, χώρους που έχουν κατά καιρούς αφήσει ανεξίτηλα σημάδια, λόγω του ότι όλοι οι πολίτες έχουν τη δυνατότητα να τους προσπελάσουν. Έχουν καθιερωθεί είτε να φιλοξενούν ευχάριστα είτε δυσάρεστα γεγονότα που έχουν να κάνουν με τη συναδέλφωση, με το ξέσπασμα της διαμαρτυρίας και της σύγκρουσης. Είναι τέλος οι χώροι στους οποίους εκτυλίσσονται κάθε φορά η αισθητική της εποχής καθώς και η ευαισθησία και η καλαισθησία της.

Από την αρχαιότητα μέχρι και τη σύγχρονη εποχή όλοι γενικά οι δημόσιοι φορείς κατά περίοδο έδιναν ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση και βελτίωση των δημόσιων ελεύθερων χώρων, δίνοντας με τον τρόπο αυτό ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία τους. Το ύψος και ο χαρακτήρας που κάθε φορά προσέδιδαν καθώς και η αισθητική τους έχει άμεση σχέση με τη συμπεριφορά των χρηστών μέσα σε αυτούς σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο ενώ πολλές φορές με το σχεδιασμό και τη σύνθεσή τους καθοδηγούν συμπεριφορές, δείχνοντας συνεχώς πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος τους.

Οι σημερινές πόλεις διαφέρουν από εκείνες του παρελθόντος ενώ ο δημόσιος χώρος δεν εκπροσωπείται από την κεντρική πλατεία, τον κεντρικό δρόμο και τη στοά. Σήμερα παρουσιάζεται σαν ένα πλέγμα σημείων και χώρων διαφορετικών μεταξύ τους ως προς τη χρήση τους αλλά και ως προς το ύψος τους όπου οι πολίτες υλοποιούν χρηστικές δραστηριότητες και καθημερινές εκδηλώσεις, είτε αυτές αφορούν εκδηλώσεις καθημερινής ζωής είτε περιοδικές εκδηλώσεις.

Ο δημόσιος χώρος αποτελείται από τρεις διαστάσεις τόσο από τα κτίρια που τον περιβάλλουν αλλά και τα στοιχεία εξοπλισμού που τον περιβάλλουν

(φωτιστικά, γλυπτά, φυτά κ.λ.π.) αλλά και από τους ίδιους τους πολίτες που τον χρησιμοποιούν καθημερινά. Ας μην ξεχνάμε ότι ο δημόσιος χώρος και εξ ορισμού αφορά όλους τους ανθρώπους και ανήκει στην κοινωνική συλλογικότητα. Ο δημόσιος χώρος άλλωστε στις πόλεις έχει τη δυνατότητα να μεταβάλλεται στο χρόνο και χώρο αφού αποτελείται από στοιχεία εφήμερα ενώ πολλοί παράγοντες δημιουργούν τις προϋποθέσεις αυτής της μεταβλητότητας.

Σύμφωνα με την Hannah Arendt (1986) στην Αρχαία Ελλάδα ως «δημόσιο» οριζόταν αυτό που διέθετε την ευρύτερη δημοσιότητα, το οποίο μπορούσαν να το δουν και να το ακούσουν όλοι, και το οποίο διέθετε λόγω του επικοινωνιακού του εύρους, έντονη πολιτική χροιά. Ενώ αντίθετα το «ιδιωτικό» στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, σήμαινε τη στέρηση των αντικειμενικών δεσμών με την κοινωνία, άρα ουσιαστικά τη στέρηση των πραγματικών σχέσεων για την ανάπτυξη της ανθρώπινης ύπαρξης. Το «ιδιωτικό» επομένως χαρακτηριζόταν από μια αρνητική έννοια.

Ως συνέχεια των αρχαιοελληνικών όρων και της επικοινωνιακής ποιότητάς τους, στους Ρωμαϊκούς χρόνους η ποιότητα αυτή περιορίστηκε στη σχέση με το δημόσιο νομικό πλαίσιο. Ο όρος «δημόσιο» εδώ χαρακτήριζε οτιδήποτε συνδεόταν με την υποχρεωτική τήρηση των νόμων, ενώ το «ιδιωτικό» επέτρεπε τη διαφυγή από αυτούς.

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογική προσέγγιση της εργασίας αυτής βασίζεται στη διάκριση του Δημόσιου Χώρου σε τρεις κατηγορίες: Πλατείες, Κήποι, Ιερά Άλση. Δίνεται έμφαση σε κάθε κατηγορία στον τρόπο με τον οποίο οι αρχαίοι Έλληνες χειρίζονταν το Δημόσιο Χώρο δεδομένου ότι τα ιερά άλση θεωρούνται οι προάγγελοι των δημόσιων πάρκων. Αντίθετα σε άλλους πολιτισμούς, Ρωμαϊκή εποχή, Αναγέννηση κ.λπ. το πράσινο δεν αποτελούσε τίποτε άλλο παρά κήπο των Βασιλικών Ανακτόρων που είχε κάποιο δημόσιο χαρακτήρα.

Δημόσιοι Χώροι Πλατείες

Οι πλατείες αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο μιας πόλης και διαδραματίζουν σημαντικό, σύνθετο και πολλαπλό ρόλο μέσα σε αυτή. Είναι χώ-

ροι στους οποίους η εισροή φυσικών στοιχείων επιτρέπει μέχρι έναν βαθμό τη λειτουργία της φύσης στο δομημένο περιβάλλον, δίνοντας τη δυνατότητα κατανόησής της από τους ανθρώπους της πόλης. Αποτελούν χώρους όπου εκτυλίσσονται διάφορα κοινωνικά γεγονότα μέσα στην πόλη, βοηθούν στον προσανατολισμό μέσα στην πόλη, ενώ οι άνθρωποι που κινούνται μέσα στην πόλη έχουν την ευκαιρία να έρχονται σε επαφή με τα στοιχεία της πόλης. Ως χώροι κίνησης – στάσης των πολιτών έχουν συνδετικό ρόλο μέσα στο πλέγμα των δραστηριοτήτων, των κτιρίων, των σημείων και των ροών του δομημένου περιβάλλοντος. Είναι χώροι κίνησης και στάσης μέσα στην πόλη, χώροι συνάντησης, διαμαρτυρίας, γιορτής, επανάστασης, με διαφορετικά ερεθίσματα από εκείνα που προσδιορίζουν την πολύβουη πόλη.

Η χρήση της πλατείας σε όλους τους πολιτισμούς εξαρτιόταν από το μέγεθος, την παράδοση και τη συνήθεια καθότι οι πλατείες αποτελούν έναν δημόσιο χώρο με ιδιαίτερη ιστορική μνήμη.

Ιστορικά δε ακόμη και σε παγκόσμιο επίπεδο πολλές ιστορικές στιγμές διαδραματίστηκαν σε πλατείες. Στις πλατείες συνέβησαν επαναστάσεις, εξεγέρσεις, στέψεις βασιλιάδων και άλλα αξιόλογα περιστατικά συγχρόνως με την ιστορική εξέλιξη της πλατείας.

Οι πλατείες στην αρχαία Ελλάδα χωροθετούνταν στο κέντρο της πόλης και αποτελούσαν χώρο θεαμάτων, αγώνων, χώρο συνάθροισης, χώρο όπου οι φιλόσοφοι στοχάζονταν και ακόμη χώρο συγκέντρωσης των πολιτών. Η Αρχαία Αθηναϊκή Αγορά ως αρχική μορφή πλατείας συνιστούσε σύμβολο ελεύθερης έκφρασης και διακίνησης ιδεών και αγαθών. Το κεντρικό τμήμα της καθοριζόταν σε οπτική επαφή με τους γύρω δρόμους που το περιβάλλουν και ενσωματώνει δημόσιες λειτουργίες, χωρίς ενιαία αντίληψη στη σύνθεση των κτιρίων, αλλά συγχρόνως διαφυλάσσονταν η ενότητά του με τη σωστή χρήση αναλογιών και υλικών στους ρυθμούς των κτιρίων. Οι χώροι πρασίνου στην Αθηναϊκή Αγορά ήταν περιορισμένης κλίμακας, ενώ αποτελούνταν από συστάδες δέντρων περιμετρικά αυτής και κατά μήκος των δρόμων καθώς και γύρω από τις κρήνες ή τα δημόσια κτίρια. Η Αθηναϊκή Αγορά παραπέμπει στο αίθριο που χαρακτηρίζει την αρχιτεκτονική της αρχαίας Ελληνικής κατοικίας με την ανοιχτή και «μη κανονική» αντίληψη της.

Κήποι

Η ύπαρξη των κήπων στην αρχαία Ελλάδα μέσα στις πόλεις ήταν σχεδόν άγνωστη για τους πολίτες. Αντίθετα εκτός των τειχών των πόλεων, στα

προάστια, οι Αθηναίοι, όπως και υπόλοιποι Έλληνες είχαν θεοποιήσει τα φυτά πιστεύοντας ότι υπήρχαν μυστικές σχέσεις μεταξύ του κόσμου των φυτών και των ηρώων ή των θεών και είχαν δημιουργήσει γύρω από τους ιερούς χώρους τεχνητά αλσύλλια, αφιερωμένα σε θεούς και ήρωες. Χαρακτηριστικό γνώρισμα πλουσίων σπιτιών στα προάστια των πόλεων υπήρξαν οι οπωρώνες πράγμα που φαίνεται και από την ομηρική περιγραφή των κήπων. Η Ο κήπος του Αλκίνοου, που περιγράφει ο Όμηρος («Οδύσσεια» Ρ.Η/ 115 μετάφραση Γ. Κορδάτου) «Στ' απ' έξω μέρος της αυλής, κοντά στις πόρτες, είχε μεγάλο κήπο, τεσσάρων στρεμμάτων, κι ένας φράκτης γύρω τον έφραζε παντού» και ο οποίος περιλάμβανε 3 τμήματα: οπωρώνα, αμπέλι και ανθόκηπο, («Και στους στερνούς τους όργους λογής με τέχνη φύτεωναν πρασιές πάντα ανθισμένες»), αποτελούσε χαρακτηριστικό τύπο κήπου της αρχαίας Ελλάδας.

Ο διακοσμητικός κήπος ή η δεντροστοιχία, δεν αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο στην πολεοδομική δομή των αρχαίων ελληνικών πόλεων. Η παρουσία του κήπου ήταν εντελώς διακριτική, περιοριζόταν μεταξύ των μνημείων ή κτιρίων, με τη μορφή θάμνων ή μεμονωμένων δέντρων ή σε μικρές συστάδες.

Παράλληλα η επαφή των Ελλήνων με τους Πέρσες και τους Αιγυπτίους είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της κηποτεχνίας στην Ελλάδα, πράγμα το οποίο συνέβη ιδιαίτερα στην εποχή της βασιλείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Παρόλα αυτά η προσφορά των αρχαίων Ελλήνων στην κηποτεχνία ήταν περιορισμένη και δεν έχει καταγραφεί στην ιστορία. Οι αρχαίοι Έλληνες ασχολούνταν περισσότερο με την εξέλιξη των επιστημών ενώ οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ των πολιτών και τα ξηρά και θερμά καλοκαίρια, τα λιγοστά δάση, τα μικρής έκτασης ποτάμια δεν άφηναν περιθώρια για την ανάπτυξη της κηποτεχνίας.

Το 600 π.Χ. αρχίζει η δημιουργία περισσότερο καλαίσθητων κήπων στην Αθήνα, στην Κω, την Έφεσο και αλλού. Στη συνέχεια οι κήποι αυτοί χαρακτηρίζονται για τις σημαντικές τους ομοιότητες με τους αιγυπτιακούς και περσικούς κήπους. Οι κήποι αυτοί χωροθετούνται σε μικρές αυλές και αποτέλεσαν πρότυπο για τα μετέπειτα ρωμαϊκά περιστύλια και τα σπίτια των πόλεων. Οι κήποι απαρτίζονταν από διάφορες κατασκευές όπως κίονες, δεξαμενές και αγάλματα ενώ περιελάμβαναν εξωτικά φυτά που προέρχονται από άλλες χώρες, αποδεικνύοντας με τον τρόπο αυτόν την επιθυμία του ανθρώπου να περιστοιχίζεται από σπάνια και ασυνήθιστα φυτά.

Ιερά Άλση, πρόδρομοι των Πάρκων

Σύμφωνα με τον Claude Calame (2007) στην αρχαία Ελλάδα, ένας κατεξοχήν δημόσιος χώρος συμπίπτει κυρίως με τους ιερούς τόπους και με *άλση* τα οποία είναι αφιερωμένα σε διαφορετικούς θεούς, γεγονότα τα οποία είναι γνωστά κυρίως μέσω των ποιητικών κειμένων. Με έναν παράδοξο τρόπο το λιβάδι με τα λουλούδια του, που γενικά αντιπροσωπεύει το κέντρο ενός φυσικού άδυτου, συνδέεται είτε με τη δύναμη του Έρωτα που προστατεύεται από την Αφροδίτη, ή με τον θάνατο υπό τη δικαιοδοσία του Άδη και της συζύγου του Περσεφόνης. Αντίθετα τα τοπία που εμπνέουν τους λογοτέχνες, τα *άλση* της αρχαίας Ελλάδας μπορούν να θεωρηθούν και τελετουργικοί χώροι που διεγείρουν την ποιητική διάθεση σε συνθέσεις συνήθως λατρευτικού χαρακτήρα.

Γύρω από την αρχαία Αθήνα εκτεινόταν η περιοχή με το πιο πολύ πράσινο από τους πρόποδες του Λυκαβηττού ως τον Αρδήςτο. Αυτή αποτελούνταν από ιδιωτικά περιβόλια, δεντρόκηπους, ονομαστούς κήπους, όπως των Μουσών και ιερά *άλση*. Το ιερό *άλσος* (*άλσος*, πλ. *άλση*) είναι μια ιδιαίτερα αόριστη έννοια στην αρχαία Ελλάδα. Αναφέρονται δάση όλων των ειδών φυτεμένα με ένα ή πολλά είδη δένδρων και φυτών με κανονική ή ακανόνιστη διάταξη. Το *άλσος* ήταν αφιερωμένο σε κάθε θεότητα, ακόμα και σ' εκείνες που δε συνδέονται με τη γονιμότητα, ενώ γύρω από τους ιερούς χώρους δημιουργούνταν τεχνητά *άλση* (Λύκειο, Κυνοσάργες, Κολώνος, Ακαδημία) διαμορφωμένα με φυσιοκρατικά κριτήρια και αφιερωμένα σε θεούς και ήρωες. Επίσης είχαν θεσμοθετηθεί νόμοι οι οποίοι αφορούσαν την προστασία των *άλσων* που ήταν αφιερωμένα στους θεούς.

Το ιερό *άλσος* αποτελούσε ουσιαστικά ένα είδος ναού οριοθετημένο και αφιερωμένο στους Θεούς. Άλλοτε πυκνοφυτεμένο και άλλοτε χωρίς καθόλου βλάστηση, όπως περιγράφεται από τον Πausανία (Pausanias, 2.11.4).

Η πηγή συμπληρώνει τα ιερά *άλση* ως ένα αναπόφευκτο χαρακτηριστικό γνώρισμα και μάλλον απαραίτητη για το πότισμα των δέντρων. Στην Οδύσεια (Ομήρου, Οδύσεια, 6, 291-93) ο Όμηρος περιγράφει ένα *άλσος* με πηγή καθώς και ανθισμένα δένδρα, *άλσος* και λεύκες, αφιερωμένες στην Αθηνά, ενώ φαίνεται ότι η αισθητική των αρχαίων Ελλήνων συνόδευε την πρακτικότητα, μια και στον ίδιο χώρο φιλοξενούνταν και τα αμπέλια του βασιλιά. Η φύση από την άλλη τροποποιούνταν από συγκεκριμένες ανθρώπινες παρεμβάσεις όπως: περίφραξη, βωμός, αγάλματα, τάφοι, φυτά όλων των ειδών ή όλα αυτά τα στοιχεία μαζί (Birge 1982).

Οι ιεροί νόμοι προστάτευαν τα ιερά *άλση* από τη λεηλασία. Υπήρχαν νόμοι που δεν επέτρεπαν τη βοσκή των ζώων, την αφαίρεση ξερόκλαδων,

την κοπή δέντρων, ενώ συγχρόνως επέβαλλαν την αντικατάσταση των ξερών δέντρων και τη συντήρηση ή τον καλλωπισμό που περιγράφονται στις μισθώσεις γης (Dillon 1997). Οι δεσμεύσεις αυτές αναφέρονται, όταν διαβάζει κανείς για παραβάτες που τιμωρήθηκαν για αποψίλωση ή ασέβεια (Παυσανίας 1.30.4.) Η λέξη άλσος σπάνια απαντάται σε επιγραφικά κείμενα (Raubitschek 1981). Απαντάται ως ιερό και συχνότερα ως κήπος (Osborne 1992). Παρόλα αυτά το γεγονός της παραγωγικότητας δεν αποδεικνύει ότι ένας τέτοιος χώρος δεν είναι άλσος. Έτσι σε ένα φυσικό τοπίο μπορεί να γίνει παραγωγή προς όφελος του ναού, στην περίπτωση της Οδύσσειας και των αποσπασμάτων της Σαπφούς.

Η Ακαδημία αποτελεί το πιο ονομαστό ιερό άλσος, που εξελίχθηκε σε διακοσμητικό κήπο. Γύρω από το ιερό του Ακάδημου βρίσκονταν ο αρχικός πυρήνας του, ο οποίος σχηματιζόταν από 12 ελιές που προέρχονταν από την ιερή ελιά της Ακρόπολης. Στη συνέχεια φυτεύτηκαν γύρω τους κι άλλα δέντρα και θάμνοι καλλωπιστικού περιεχόμενου, που συνετέλεσαν στη μετατροπή, ενός αυθεντικού αγροτικού τοπίου σε διακοσμητικό κήπο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί και το Λύκειο άλσος, που οι πρώτες φυτεύσεις του πραγματοποιήθηκαν γύρω από το ιερό του Απόλλωνα τον 6ο αιώνα π.Χ. και στη συνέχεια απέκτησε παγκόσμια φήμη χάρη στο Σωκράτη, ο οποίος σύχναζε και δίδασκε εκεί (δεύτερο μισό του 5^{ου} αιώνα π.Χ.) και τον Αριστοτέλη, που λίγο αργότερα (335 π.Χ.) δημιούργησε εκεί κοντά την «περιπατητική» σχολή του. Αυτός αποτελούνταν εκτός από παραγωγικές καλλιέργειες και διακοσμητικό κήπο γύρω από το ιερό (Ψυλίδης 2006).

Στα 520 π.Χ., ο Ίππαρχος, γιος του Πεισίστρατου, διαμόρφωσε και στη συνέχεια περιέφραξε τον κήπο του με πολυτελή (για την εποχή) τοίχο που ονομάστηκε «Ίππάρχου τειχίον», ενώ το 470 π.Χ. ο Κίμων, αφού εξασφάλισε το πότισμα από τον Κηφισό, αποπεράτωσε τη φύτευση, σχεδίασε δρόμους και χώρους ανάπαυσης, ενώ φύτεψε δεντροστοιχίες από Πλατάνια, Λεύκες και Φτελιές και διαμόρφωσε συνολικά το χώρο.

Χαρακτηριστικό δε παράδειγμα της ιστορίας των Δημοσίων Χώρων αποτελεί το γεγονός ότι στην Αθήνα την εποχή του Περικλή δημιουργούνταν οι πρώτοι δημόσιοι κήποι, που αποτελούσαν την αρχή των σημερινών πάρκων. Οι δημόσιοι κήποι αποτέλεσαν χαρακτηριστικά σημεία συνάντησης φιλοσόφων και των μαθητών τους οι οποίοι έκαναν περίπατο κουβεντιάζοντας σε μονοπάτια σκιασμένα από πλατάνια και ακακίες. Γενικά η διαμόρφωση των δημόσιων ελεύθερων χώρων στην Ελλάδα ήταν αναπόσπαστα δεμένη με τη θρησκευτική λατρεία λόγω του ότι κάθε θεός είχε ένα δένδρο αφιερωμένο σ' αυτόν που θεωρούνταν ιερό. Στα πλαίσια αυτά το πεύκο ήταν αφιερωμένο στον Πάνα, η Δρύς στο Δία, η οξιά στον Ηρακλή, το πουρ-

νάρι και η παπαρούνα στον Άρη, Μέντα στον Πλούτωνα, η μυρτιά και η τριανταφυλλιά στην Αφροδίτη (Ψιλίδης 2006).

Επίσης, οι Έλληνες εκείνης της εποχής είχαν ιδιαίτερες γνώσεις στη βοτανική και στη μελέτη των φαρμακευτικών ιδιοτήτων των φυτών ενώ έδιναν πολύ μικρότερο βάρος στην καλλωπιστική ιδιότητα αυτών. Παράλληλα διάφορα φυτικά είδη χρησιμοποιούνταν σε θρησκευτικές (π.χ. δάφνη) και πολιτιστικές τελετουργίες (π.χ. ελιά).

Ο κήπος της Ακαδημίας αποτελεί χαρακτηριστικό κήπο όλων των εποχών, γιατί στους διαδρόμους του που σκιάζονταν από δεντροστοιχίες, ακούστηκε για πρώτη φορά το 387 π.Χ. η φιλοσοφική διδασκαλία του Πλάτωνα.

Χαρακτηριστικό επίσης παράδειγμα κήπου αποτελεί ο βοτανικός κήπος (οι αρχαιολόγοι τον ταυτίζουν με τον κήπο των Μουσών και βρίσκεται στη θέση της σημερινής πλατείας Συντάγματος), με πολλά σπάνια φυτά (αναφέρονται περί τα 600 είδη), πολλά από τα οποία προέρχονταν από τις Ασιατικές χώρες, που είχε κατακτήσει ο Μέγας Αλέξανδρος. Ο βοτανικός αυτός κήπος δημιουργήθηκε από τον Αριστοτέλη το 350 π.Χ. κοντά στον Ηριδανό, παραπόταμο του Ιλισού.

Τον κήπο που δημιούργησε ο Αριστοτέλης, στη συνέχεια τον συντήρησε και τον ανέπτυξε ο Θεόφραστος, αλλά μετά το θάνατο του, ο βοτανικός κήπος, που ήταν ο πρώτος στην Ευρώπη, έπεσε σε παρακμή, για να εξαφανισθεί αργότερα με την παρακμή και της Ελλάδας.

Οι αρχαίοι Έλληνες επίσης υιοθέτησαν πρώτοι και την καλλιέργεια φυτών σε γλάστρες και πιο συγκεκριμένα οι αρχαίες Ελληνίδες, στην τελετουργική θρησκευτική γιορτή του Αδώνη («Αδώνια»), όπου διακοσμούσαν συμβολικά τα αγάλματα του θεού και τις στέγες των σπιτιών τους με γλάστρες που είχαν σπείρει φυτά («Αδώνιοι κήποι») γρήγορης ανάπτυξης: στάρι, κριθάρι, μαρούλι, φακές, κ.α.

Τέλος, ο σχεδιασμός που ακολουθείτε στις αρχαίες πόλεις βασίζεται στις αρχές του βιοκλιματικού σχεδιασμού γεγονός που δείχνει ότι οι Αρχαίοι Έλληνες είχαν αντιληφθεί τα πλεονεκτήματα του ηλιασμού και του σκιασμού ώστε να μην σκιάζουν το γειτονικό οίκημα.

Συμπεράσματα

Μπορεί συνοπτικά να διατυπωθεί η άποψη ότι το Ελληνικό Τοπίο με την απίστευτη απλότητα, καθαρότητα και ποικιλία του σε μορφές και στοιχεία, σε συνδυασμό με τη θαυμαστή ανάπτυξη της Ελληνικής σκέψης, έμει-

νε γενικά ανόθευτο από ανθρώπινες επιδράσεις, υπαγορεύοντας ταυτόχρονα τις βασικές αρχές της Πολεοδομίας και της Αρχιτεκτονικής στους αρχαίους Έλληνες για τις οποίες έμειναν περισσότεροι γνωστοί στο χώρο των σχετικών επιστημών και τεχνών (Τσαλικίδης 2008).

Οι υπαίθριοι χώροι επομένως αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την ποιότητα του αστικού τοπίου και του περιβάλλοντος. Όπως όμως είναι φυσικό οι αντιλήψεις για τον επιθυμητό ρόλο, διάρθρωση και μορφή τους, αναπροσαρμόζονται συνεχώς καθώς ακολουθούν τις εξελισσόμενες απόψεις για το αστικό φαινόμενο και το φυσικό περιβάλλον και έρχονται αντιμέτωπες με τα συνεχώς μεταλλασσόμενα προβλήματα αλλά και τις δυνατότητες των πόλεων.

Η ιστορική αναφορά στην αρχαία εποχή όσον αφορά το δημόσιο χώρο αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για το σχεδιασμό σύγχρονων αστικών χώρων επειδή αρκετά στοιχεία μπορεί να χρησιμοποιηθούν και στο σχεδιασμό των υπαίθριων χώρων. Τέλος η ευαισθησία των Αρχαίων Ελλήνων σε περιβαλλοντικά θέματα μπορεί να αποβεί χρήσιμο εργαλείο για τις νεότερες γενιές.

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

Arendt, H. (1986). *Η Ανθρώπινη Κατάσταση*, μετάφραση: Στέφανου Ροζάνη, Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα, Τίτλος πρωτοτύπου: “The Human Condition”, The University of Chicago, 1958.

Ομήρου, Οδύσσεια, 6, 291-93.

Παυσανίας 1.30.4.

Παυσανίας, 2.11.4

Τατίου, Αχιλλέως Αλεξανδρέως, Λευκίππη και Κλειτοφών (1990) (εισ.-μτφρ.-σχ. Γ. Γιατρομανωλάκης), Ίδρυμα Γουλανδρή Χορν, Αθήνα, 1990

Τζώρτζη, Τ. (2000). Αισθητική, Λειτουργική και Οικολογική Συμπεριφορά των Δενδροστοιχειών και Πάρκων στην πόλη της Θεσσαλονίκης, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Τσαλικίδης, Γ. (2008). Αρχιτεκτονική τοπίου. Εισαγωγή στη θεωρία και στην εφαρμογή, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.

Ψιλίδης, Α. (2006). Το Δίπολο Δημόσιο – Ιδιωτικό: Οι Κλασσικές Προσεγγίσεις, <http://www.greekarchitects.gr>

II. Ξενόγλωσση

- Alcock, S., Osborn, R. (1994). Trees in the Landscape of Pausanias' Periegesis", στο Placing the Gods, Oxford.
- Birge, D. E. (1982). Sacred Groves in the Ancient World, Ph.D. diss., University of California, Berkeley.
- Bonnechere, P. (2002). The Sacred Grove in Greek Mantic Rituals: The Example of Trophonios' Alsos at Lebadea (Beotia in Garden and Landscape Studies Annual Symposium, Dumbarton Oaks
- Burkert, W. (1987). Ancient Mystery Cults, Cambridge, Mass.
- Cain, C.D. (2001). Dancing in the Dark: Deconstructing an Narrative of Epiphany on the Isopata Ring" in AJA, 105
- Calame, C I. (2007). Gardens of Love and Meadows of Beyond: Ritual Encounters with the Gods and Poetical Memory in Ancient Greece, in Colloque "Sacred Ritual Practices in Gardens and Landscapes", Dumbarton Oaks, Washington D.C., 11.-12.5.02.
- Dillon, M.P.J. (1997). "The Ecology of the Greek Sanctuary", στο ZPE 118: 113-27.
- Osborne, R. (2007). Classical Greek Gardens", στο Garden History: Issues, Approaches, Methods, ed. J. D. Hunt Washington, 379-81.
- Ragone, G. (1990). Il tempio di Apollo Gryneios in Eolide», in Studi ellenistici 3
- Raubitschek, A. E. (1981). New Attic Club [Eranos]", The J. Paul Getty Museum Journal 9: 95.
- Sourvinou-Inwood, C. (1991). Reading' Greek Culture: Texts and Images, Rituals and Myths, Clarendon Press, Oxford.
- http://www.eie.gr/archaeologia/gr/02_DELTIA/Acropolis.aspx

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ πολύ για τη συνεργασία και την έρευνα του θέματος τη Μαρία Διαμαντή, Αρχιτέκτονα Τοπίου - Σχεδιάστρια Επίπλων.